

Turystyka drugich domów a możliwości rozwoju lokalnej gospodarki. Doświadczenia Polski i Finlandii

Kontekst

Od kilku dziesięcioleci działalności prymarne (w tym rolnictwo) tracą na znaczeniu jako źródła dochodu i zatrudnienia. Jednocześnie, napływ ludności miejskiej na obszary wiejskie w ramach migracji stałych, jak i sezonowych (mieszkańców drugich domów) prowadzi do intensywnych wieloaspektowych przeobrażeń wsi [Allanson & Whitby, 1996; Simard & Jentsch, 2009]. Dla funkcjonowania wiejskich społeczności, kluczowego znaczenia nabiera zatem poszukiwanie alternatywnych możliwości rozwojowych.

Zjawisko drugich domów, określane też jako turystyka drugich domów, stanowi od kilkadziesiątu lat nieodłączny element przestrzeni wiejskiej krajów wysokorozwiniętych [Hall & Müller 2004, Paris 2010], zyskując na popularności i konsekwentnie upowszechniając się także i w Polsce [Heffner, Czarnecki 2011]. Dynamiczny wzrost liczby drugich domów w Polsce, szczególnie w ostatnich latach (np. odsetek gospodarstw domowych posiadających działkę rekreacyjną zwiększył się z 7,6% do 12,4% w latach 2000-2013 [Czapiński, 2000, 2013]), łączyć należy z nowymi trendami konsumpcji (także przestrzeni) i wzmożonym popytem na usługi turystyczno-rekreacyjne, wpisujące się w postindustrialny paradygmat rozwoju. Co więcej, najnowsze badania wskazują, że wzorce przestrzenne lokalizacji drugich domów uległy wyraźnym modyfikacjom w ostatnich latach [Heffner, 2011]. Obecnie, nie występują one wyłącznie w strefach podmiejskich, obszarach metropolitalnych i regionach wybitnie turystycznych, lecz koncentrują się także na obszarach peryferyjnych o rozproszonym osadnictwie oraz byłych tradycyjnych regionach rolniczych dziś często borykających się z problemami wyludnienia, starzenia się i mizernych perspektyw ekonomicznych.

Zjawisko drugich domów, poprzez pochodzenie ich właścicieli, wyznawane przez nich wartości, realizowane codzienne praktyki i strategie życiowe, jest manifestacją tendencji kontr-urbanizacyjnych i egzemplifikacją wsi post-produkcyjnej i konsumpcyjnej (post-productive and consumption countryside) [Halfacree, 2012]. Jej kwintesencję stanowi wielość i różnorodność potrzeb użytkowników drugich domów względem dóbr i usług dostarczanych przez wiejską gospodarkę. Zdaniem wielu badaczy problematyki wiejskiej i turystycznej zjawisko drugich domów stanowić może silny bodziec do rozwoju wiejskich gospodarek [Leppänen, 2003; Tamer, et al. 2006]. Spośród największych korzyści wymienia się tu najczęściej możliwości i osiągnięcia (dodatkowego) dochodu i zatrudnienia w różnych sektorach ekonomicznych [Hall & Müller, 2004; Hoogendoorn & Visser, 2011; Nielsen et al., 2009; Nordin, 1994;

Sikorska-Wolak, 2007] zwracając uwagę na fakt, iż drugie domy kreują potencjał rozwojowy nieograniczony jedynie do sektora turystycznego, lecz w znacznie szerszym ujęciu dla budownictwa (uwzględniając projektowanie domu i ogrodu), handlu materiałami budowlanymi, akcesoriami wyposażenia domu, usług instalacyjnych, sprzątających, ochroniarskich itp.

Jednak, pogląd o pozytywnym wpływie płynącym z turystyki drugich domów na wzrost liczby miejsc pracy w sektorze budowlanym i usługach jest równie często, za swą jednostronność, krytykowany. Jak twierdzą niektórzy, drugie domy indukują jedynie nieznaczny wzrost zatrudnienia w miejscu ich lokalizacji, który na domiar złego charakteryzuje sezonowość, tymczasowość, niepewność i niskie dochody w stosunku do miejsc pracy tworzonych przez inne działalności [Marcouiller, 1997; Wallace et al., 2005]. Badania przeprowadzone w Szwecji i Niemczech wymieniają przedsiębiorstwa sektora meblarskiego, wyposażenia wnętrz, handlu artykułami budowlanymi, produktami żywnościowymi i innymi dobrami użytku codziennego jako największych beneficjentów zjawiska drugich domów [Müller, 2002]. Pomimo tego, że mieszkańcy drugich domów przeznaczają znacznie mniej na remonty i modernizacje niż stali mieszkańcy [Wallace et al., 2005], to w Szwecji i Niemczech wydają na codzienne zakupy tyle samo co lokalna ludność mając wpływ w ten sposób nie tyle na tworzenie nowych miejsc pracy, ale utrzymanie aktualnego poziomu zatrudnienia [Müller, 2002].

Założenia badawcze

W świetle zarysowanych wyżej rozważań, głównym celem badania była identyfikacja i eksploracja powiązań ekonomicznych pomiędzy właścicielami i użytkownikami drugich domów a lokalną ludnością w Polsce i Finlandii. Umożliwiły one, na kolejnym etapie, dokonanie oceny wpływu zjawiska drugich domów na wielkość i strukturę dochodów wiejskich gospodarstw domowych i budżetów gminnych, a szerzej jego znaczenia dla lokalnej gospodarki. Ocenę relacji ekonomicznych przeprowadzono z punktu widzenia skali zjawiska (liczby graczy), wartości ekonomicznej (monetarnej) i obiektu transakcji (płodów rolnych, produktów żywnościowych, dóbr trwałych i usług). Równie istotne było rozpoznanie następujących kwestii:

- jaka jest skala zjawiska (wg liczby drugich domów, właścicieli/użytkowników);
- jak zróżnicowane jest zjawisko w przestrzeni wiejskiej obu krajów (jakie są czynniki lokalizacyjne, wzorce przestrzenne i strefy koncentracji zjawiska drugich domów);
- w jakim stopniu właściciele/użytkownicy drugich domów są zintegrowani z lokalną gospodarką (na podstawie przestrzennych wzorców wydatków, tj. odsetka zakupów dóbr i usług dokonywanych w miejscowości/gminie, w której zlokalizowany jest drugi dom);
- jakie jest znaczenie zjawiska drugich domów w kształtowaniu budżetów wiejskich gospodarstw domowych i budżetów gminnych w wymiarze monetarnym (wg wielkości dochodu i odsetka całkowitych dochodów gospodarstwa domowego i gminy);
- jakie działalności/działy lokalnej gospodarki są największym beneficjentem zjawiska drugich domów;

- czy i jak siła powiązań ekonomicznych pomiędzy właścicielami drugich domów a lokalną ludnością jest zdeterminowana różnorodnymi czynnikami/charakterystykami, m.in.: cechami społeczno-demograficznymi aktorów, geograficzną i funkcjonalną charakterystyką gminy, w której zlokalizowany jest drugi dom, wyposażeniem gminy w usługi dla ludności, długością pobytu i liczbą wizyt w drugim domu, odległością pomiędzy stałym miejscem zamieszkania a drugim domem, stopniem koncentracji drugich domów w gminie, etc.;
- czy lokalna ludność (reprezentowana przez rolników, przedsiębiorców i inne grupy) podejmuje inicjatywy gospodarcze będące reakcją na popyt wyrażany przez mieszkańców drugich domów na lokalne dobra i usługi, a jeśli tak, to jakie to są inicjatywy (wg profilu działalności i jej charakteru (formalne/zarejestrowane lub nieformalne)?

Odpowiedzi na te i inne, bardziej szczegółowe pytania miały istotne znaczenie w kontekście oceny roli jaką może odgrywać zjawisko drugich domów w:

- kreowaniu (dodatkowych) dochodów dla gospodarstw domowych;
- pobudzaniu wiejskiej przedsiębiorczości;
- dywersyfikacji struktury lokalnej/wiejskiej gospodarki;
- utrzymaniu żywotności społeczności wiejskich.

Stąd, innymi słowy, celem badania była odpowiedź na pytanie: czy wielkość strumienia kapitału (wydatków mieszkańców drugich domów) na obszary wiejskie może być uważana za uwarunkowanie rozwojowe o istotnym znaczeniu dla lokalnej gospodarki, czy też jako czynnik marginalny, ograniczony do pewnych typów obszarów, grup interesariuszy lub zapewniający jedynie dodatkowe źródło utrzymania.

Badanie miało charakter porównawczy i jest rezultatem dwóch projektów naukowych: grantu badawczego MNiSW „Znaczenie drugich domów w rozwoju obszarów wiejskich” realizowanego w latach 2008-2010 pod kierunkiem prof. K. Heffnera w IRWiR PAN i projektu „Second homes: Chance or threat for rural community?” realizowanego w latach 2012-2014 w ramach stażu doktorskiego w Karelian Institute na University of Eastern Finland przez dr Adama Czarneckiego. W obu przypadkach zastosowano podobne założenia badawcze, zakres przedmiotowy, a także podział na części analitycznej na ilościową (dot. oceny skali zjawiska i jego przestrzennego zróżnicowania) i jakościową (dot. identyfikacji relacji ekonomicznych pomiędzy użytkownikami drugich domów a pozostałymi aktorami życia wiejskiego i oceny wpływu zjawiska drugich domów na lokalną/gminną gospodarkę). Materiał badawczy pochodził zarówno z baz danych statystyki publicznej (Narodowego Spisu Powszechnego 2002 GUS i bieżącej statystyki prowadzonej przez Statistics Finland), badań reprezentatywnych dotyczących turystyki i rekreacji, drugich domów i ich gospodarczego znaczenia w wymiarze krajowym, a także badań własnych (ankietowych, pocztowych i wywiadów bezpośrednich z właścicielami drugich domów, stałymi mieszkańcami wsi i przedstawicielami władz lokalnych). Zastosowano następujące metody badawcze: drzewa klasyfikacyjne, analizę korespondencji i analizę czynnikową.

Bibliografia

- Allanson, P. & Whitby, M. (1996). Rural Policy and the British Countryside. In P. Allanson, M. Whitby, (Eds.), *The Rural Economy and the British Countryside*, 1–16, University of Newcastle upon Tyne, Centre for Rural Economy, Earthscan Publications Ltd., London.
- Czapiński, J. & Panek, T. (Eds.). (2000). *Diagnoza społeczna: Warunki i jakość życia Polaków*. Retrieved from www.diagnoza.com.
- Czapiński, J. & Panek, T. (Eds.). (2013). *Diagnoza społeczna: Warunki i jakość życia Polaków*. Retrieved from www.diagnoza.com.
- Halfacree, K. (2012). Heterolocal identities? Counter? urbanisation, second homes, and rural consumption in the era of mobilities. *Population, Space and Place*, 18, 209–224.
- Hall, M. & Müller, D. (Eds.) (2004). *Tourism, mobility and second homes: Between elite landscapes and common ground*. Channel View Publications, Clevedon.
- Heffner, K. 2011. Zakres i różnicowanie przestrzenne zjawiska drugich domów. In K. Heffner, A. Czarnecki (Eds.) *Drugie domy w rozwoju obszarów wiejskich*, 69–87, Instytut Rozwoju Wsi Rolnictwa PAN, Warszawa, (seria: Problemy Rozwoju Wsi i Rolnictwa).
- Heffner, K. & Czarnecki, A. (Eds.) (2011). *Drugie domy w rozwoju obszarów wiejskich*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Hoogendoorn, G. & Visser, G., 2011. Economic Development Through Second Home Development: Evidence from South Africa. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 102 (3), 275–89.
- Leppänen, J. (2003). *Finlands skärgårdsprogram och fritidshusboende 2003-2006*. Paper presented at Second Home Ownership and Shore Line Protection: Seminar on Regional Development in the Kvarken Region, 25 June 2003, Umeå.
- Marcouiller, D.W. (1997). Toward integrative tourism planning in rural America. *Journal of Planning Literature*, 11(3), 337–357.
- Müller, D.K. 2002. Second Homes Ownership and Sustainable Development in Northern Sweden. *Tourism and Hospitality Research* 3, 343–355.
- Müller, D.K. (2007). Second homes in the Nordic countries: Between common heritage and exclusive commodity. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 7(3), 193–201.
- Nielsen, N.C., Salling Kromann D., Kjeldsen Ch., & Just F. 2009. *Second Homes: A Possible Pathway to Rural Development?* Paper presented to the WorkGroup on Multifunctional Landscapes at the ESRS Conference 17-20 August 2009, Vaasa.
- Nordin, U. 2011. Den stationära mobiliteten: Fritidsboende i informationssamhället. *Geografiska Notiser* 69(1), 6–12.
- Paris, C. (2010). *Affluence, mobility and second home ownership*. Housing and Society Series. Routledge, London.
- Sikorska-Wolak, I. 2007. Społeczno-ekonomiczne przesłanki kształtowania funkcji turystycznych obszarów wiejskich. In I. Sikorska-Wolak (Ed.), *Turystyka w rozwoju obszarów wiejskich*, 13–28, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Simard, M. & Jentsch, B. (2009). Introduction: key issues in contemporary rural immigration. In M. Simard & B. Jentsch (Eds.), *International migration and rural areas: Cross-national comparative perspectives*, 1–16. Burlington: Ashgate (series: Studies in Migration and Diaspora).
- Tamer-Görer, N., Erdoğanaras, F., Güzey, Ö., & Yüksel, Ü. (2006). *Effects of Second Home Development by Foreign Retirement Migration in Turkey*. Conference paper presented at the 42nd ISoCaRP Congress, Istanbul, 14–18 September 2006.
- Wallace, A., Bevan, M., Croucher, K., Jackson, K., O'Malley, L., & Orton, V. (2005). *The impact of empty, second and holiday homes on the sustainability of rural communities: A systematic literature review*. Centre for Housing Policy, York.